

פרשת ויחי – פשר 'חזון אחרית הימים' של יעקב

א. פתיחה

בפרשתנו, אנו קוראים על רצונו של יעקב, בטרם פטירתו מן העולם, לחשוף בפני בניו את הצפוי להם באחרית הימים:

"וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאִסְפוּ וְאֶגְיֹדָה לְכֶם אֶת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים: הֲקִבְצוּ וְשָׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשָׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם" (בראשית מ"ט, א'-ב')

יוזמה זו מעוררת עניין מעצם העובדה שהיא יוזמה חדשה שלא ראינו כמוה עד כה. במהלך הספר היינו עדים ל'העברת השרביט' מאברהם ליצחק וממנו ליעקב. אולם, באף אחת מהזדמנויות אלו לא ראה האב צורך להזדקק לקורות בניו באחרית הימים¹. יוצא דופן בהתנהלותו הוא יעקב, ועלינו לנסות להבין את המניע שלו למהלך זה.

על מנת להבליט את השוני, נבקש לעמוד על הזדמנויות אלו בחיי אבותיו.

ב. כי ביצחק יקרא לך זרע

אברהם ייחל שנים רבות לבן, ולבסוף זכה לשני בנים משתי נשים שונות. נראה, שאברהם התקשה להעדיף בן אחד על משנהו, אך בסופו של דבר הבחירה נעשתה באופן מאד ברור. ה' עצמו הנחה אותו והורה לו את הדרך בה הוא אמור לנקוט:

"וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הַגֵּר הַמְצִרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק: וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ... וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנוֹ: וַיֹּאמֶר אֶל-לֵהִים אֵל אַבְרָהָם אֵל יֵרַע בְּעֵינָיִךְ עַל הַנְּעֹר וְעַל אֲמֵתְךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלָיִךְ שָׂרָה שָׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לָךְ זֵרַע... וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֹקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחִמְתַּת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל הַגֵּר שֵׁם עַל שִׁכְמָהּ וְאֶת הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְחָה וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבַר בְּאֵר שֶׁבַע" (שם כ"א, ט'-ד')

בהתאם לכך, ערב פטירתו מותיר אברהם את יצחק כיוורש בלעדי:

"וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק: וְלִבְנֵי הַפִּילֹגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מִתְּנַת וַיְשַׁלְחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּעוֹדָנּוּ חַי קְדָמָה אֶל אָרֶץ קְדָם... וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה... וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וַיִּשְׁמַעְאֵל בְּנָיו אֶל מַעְרַת הַמְכַפְלָה... וַיְהִי אַחֲרַי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּבְרָךְ אֶל-

לֵהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיֹּשֶׁב יִצְחָק עִם בְּאֵר לַחִי רְאִי" (שם כ"ה, ה'-ל"א)

היות והבחירה יצאה מפי עליון, אברהם לא רואה צורך לברך את יצחק. הוא מדלג על השלב הזה, ומתרכז ברובד המעשי של יישום בחירתו. לעומתו, ה' - שבחר ביצחק - מופיע מיד עם 'מינויו' ומאשר את בחירתו בברכתו.

ג. ורב יעבד צעיר

אף יצחק ייחל שנים רבות לזרע, ולבסוף זכה אף הוא בשניים, מאותה אישה. אף כאן הבחירה נעשתה מפי עליון, אלא שהפעם לא הובאה לידיעתו:

"וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקַרְבָּה וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וַתֵּלֶךְ לְדַרְשׁ אֶת ה': וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבֶטְנֶךָ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדוּ וְלֹאִם מִלֹּאִם יִאֲמָן וְרַב יַעֲבֹד צֶעִיר" (שם, כ"ב-כ"ג)

הכתוב מעיד על אהבתו של יצחק לעשיו:

"וַיֵּאָהֵב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בָּפוּי וְרִבְקָה אֶהְבֶּת אֶת יַעֲקֹב" (שם, כ"ח)

בהתאם לכך ביקש לברכו, כדברי הרשב"ם²:

"והוצרך להקדים כאן אהבת יצחק לעשו ורבקה את יעקב, להודיע מה שכתב לפנינו: יצחק רצה לברך עשו, ורבקה הערימה לברך את יעקב"

(רשב"ם שם)

מהלך הדברים מוכר. יצחק ביקש לברך את עשיו, אך בסופו של דבר בירך את יעקב. אף כשנודעה לו התרמית, הוא פסק שהברכה לא תסור מזה שקיבלה:

"וַיִּחְרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי אֶפְוֵא הוּא הַצֵּד צִיד וַיָּבֵא לִי וְאִכְל מִכֹּל בְּטָרִם תָּבוֹא וְאַבְרָכְהוּ גַם בְּרוּךְ יִהְיֶה" (בראשית כ"ז, ל"ג)

אם לא די בכך, הרי שטרם עזיבתו את בית הוריו לחרון, הוסיף יצחק לברכו את אברהם³:

"וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיִּצְוֵהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: קוּם לֶךְ פְּדֵנָה אָרֶם בֵּיתָה בְּתוֹאֵל אֲבִי אִמְךָ וְקַח לָךְ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבֵן אַחִי אִמְךָ: וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ אֶתְךָ וַיִּפְרָךְ וַיְרַבְּךָ וְהָיִיתָ לְקַהֵל עַמִּים: וַיִּתֵּן לָךְ אֶת בְּרִכַּת אַבְרָהָם לָךְ וּלְזָרְעֶךָ אֶתְךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת אָרֶץ מְגֵרִיד אֲשֶׁר נָתַן אֶל-לֵהִים לְאַבְרָהָם" (שם כ"ח, א'-ד')

הרי שיצחק מעביר את השרביט ליעקב באמצעות ברכה.

2 אמנם בשאר המפרשים נמצא פירושים שונים לפסוק זה. יש שאמרו שיצחק אהב גם את עשיו ובוודאי אף את יעקב (רד"ק), ויש שאמרו שרק באותה שעה אהבו (חזקוני), ויש שאמרו שהאבו רק מפאת האוכל שהמציא לו, ולא הפריז בחשיבות העניין (רבנו בחיי), עיי"ש.

3 לצורך מוקד דיונונו, אין צורך להזדקק ביחס בין הברכה אותה ביקש יצחק להעניק לעשיו, ובין הברכה שמעניק ליעקב בכוונה תחילה. המפרשים על המקום האריכו בכך, ועיין בדבריהם.

1 יצחק אמנם בירך את בניו ביחס לעתיד, אך באופן כללי למדי, וגם יעקב עשה זאת. כשם שהתברך הוא מאביו, אף הוא בירך את בניו (מט, כח):

"כָּל אֵלָה שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עֶשֶׂר וְזֹאת אֲשֶׁר דָּבַר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כְּבָרְכָתוֹ בְּרַךְ אֹתָם" (שם מ"ט, כ"ח)

אולם יעקב, בנוסף לכך, ביקש לחשוף בפניהם את קורות אחרית הימים. דווקא בשל כך יוזמתו זו מושכת את תשומת הלב.

לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אֶרְצָה: וַיִּקְנְאוּ בוֹ אָחָיו וְאָבִיו
שְׁמֵר אֶת הַדְּבָר
 (שם, ט'-'א)
 הכתוב מציין שאביו "שמר את הדבר". יעקב אוהב את
 יוסף, אך מודע לכך שלא די בכך כדי להסיק מכך ביחס
 לזהות ממשיכו. הוא תר אחר כל איתות כלשהו
 ממרום שיסייע בידו בהחלטתו. לפתע, יוסף חולם
 חלומות, שפרשנותם אינה מותירה מקום לספקות.
 פסקה זו מסתיימת, תוך התייחסות לשני הפנים
 שעמדנו עליהם. האחים מקנאים בו וממילא המתח
 ביניהם מעמיק. מן העבר השני, אביהם מהרהר שמא
 רמז יש בכך המאשר לו את זהות ממשיכו, ולכן צופן
 את הדבר בליבו.

ה. יִשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ

השתלשלות העניינים ידועה לכל. יוסף נעלם מעיני
 אביו, ומתגלה אליו שוב לאחר שנים כמשנה למלך
 מצרים.
 לכאורה, יש די בכך כדי לאמת את הרמזים שנבעו
 מחלומותיו. אמנם, במהלך היעדרותו התגלה יהודה
 כמנהיג האחים, ביחס להתנהלותו אודות בנימין הן
 כלפי אביו והן כלפי יוסף⁴. נמצא, שבערוב ימיו
 נותרים שניהם כמועמדים להנהגה.
 בהתאם לכך, בדברי יעקב לבניו יהודה ויוסף הם
 היחידים שזוכים לאזכור מנהיגותי, שאותו יעקב קושר
 לעלילת יוסף והשלכותיה ביחס לשאר האחים⁵. כך
 יוצא שהוא פונה ליהודה במילים המכתיבות לאחיו
 את ההתייחסות אליו:

יְהוּדָה אַתָּה יוֹדֵד אֶחָיִךְ יָדָד בְּעֶרְףְּ אֵיבִיךָ יִשְׁתַּחֲוּוּ
 לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ: גּוֹר אֶרְיָה יְהוּדָה מִטָּרְף בְּנֵי עֲלִיָּת
 כָּרַע רַבֵּץ כְּאֶרְיָה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֵנוּ

(שם מ"ט, ח'-'ט)
 אף בדבריו ליוסף הוא מציין את מעמדו בקרב אחיו,
 ומעניק לו את ברכות הוריו:

"בְּן פְּרֵת יוֹסֵף בֶּן פְּרֵת עָלִי עֵינַי בְּנֹת צַעֲדָה עָלִי
 שׁוֹר: וַיִּמְרְרוּ וְרָבוּ וַיִּשְׁטְמֵהוּ בְּעֲלֵי חֲצִים: וַתִּשָּׁב

4 אמנם ראשית מנהיגותו הסתמנה במכירת יוסף, אך אין לנו סיבה להניח כי
 יעקב ידע על מכירת יוסף עד יום מותו. את הפנייה ליוסף עם מותו, בה
 כביכול יעקב מבקש מיוסף למחול להם, בודו אחיו מליבם.

5 אמנם גם דבריו לזן מתייחסים לתפקידו ביחס לשאר האחים:
 "דָּן יְדִין עִמּוֹ כְּאֶחָד שְׁבַטֵי יִשְׂרָאֵל" (שם מ"ט, ט"ז)

אולם, זן לא בלט כלל בעלילת יוסף, ולכן לא ברור לאיזה היבט יעקב
 מתייחס.

מעניינת הצעתו של הרשב"ם וסייעתו, שאמנם אף כאן מדובר על תפקיד
 ציבורי, המהווה בעצם את 'הצד השני של המטבע' ביחס להנהגה. שבת זן
 נבחר להיות מאסף לכל המחנות, ולכן נושא באחריות לשמירת גבו של כלל
 העם הצועד לפניו. כך המנהיג צועד בראש ונושא באחריות לכיוון מסלול
 המסע, בעוד אף זן נושא באחריות להצחת המסע כשהוא מחפה על גב העם
 מאחור.

מכל מקום, אין מדובר על הנהגה בקדמת הבמה, אלא דווקא מצידה האחורי.
 אף לשון הפסוק מורה שדן איננו המנהיג בעצמו. תיאורו "דָּן יְדִין עִמּוֹ כְּאֶחָד
 שְׁבַטֵי יִשְׂרָאֵל", רק מדמה את התנהלותו לשבת אחר, שכנראה אותו אחר
 הוא המנהיג אליו רק נדמה זן.

אם כן, אנו עדים לירידת מדרגה ביחס לאופן העברת
 השרביט. היא לא מתבצעת באמצעות התגלות ישירה
 לאב אודות זהות בנו הנבחר, אלא האב הוא זה
 שמחליט, לפי המידע שהצטבר אצלו.
 ניתן להבין בהחלט את החלטתו של יצחק להעביר את
 ברכת אברהם באמצעות ברכה, שהרי אף הוא התמנה
 על ידי ה' באמצעות ברכה. מאחר שלא היה עד לציווי
 ה' לאביו לבחור בו, הרי כל שידע על אופן בחירתו היה
 ברכתו של ה' אליו, עם פטירתו של אביו.

ד. וְאָבִיו שְׁמֵר אֶת הַדְּבָר

מורשת הבחירה במהלך ההיסטוריה מבריאת העולם
 ועד בני יעקב, טומנת בחובה אף דחייה של אלו
 שנותרים מאחור. הידיעה שבכל דור נבחרת דמות
 מסוימת להמשיך את השושלת הנבחרת, גרמה ללא
 ספק לדריכות בין האחים.
 בעקבות 'ירידת המדרגה' שהצבענו עליה בהליך
 הבחירה, מסתמן שיהיה זה דווקא אביהם שיכריז על
 זהות הנבחר, ולא צפוי גילוי א-לוהי בעניין.
 לעובדה זו שני פנים. מחד, המקרא מעדכן אותנו על
 היחסים המתוחים בין האחים, דווקא סביב היחס לו
 הם זוכים מצד אביהם, שלדידם מבשר רעות ביחס
 לעתידם ההיסטורי:

"אֵלֶּה תִּלְדוּת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שֶׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה
 הָיָה רֵעָה אֶת אָחָיו בְּצֹאן וְהוּא נָעַר אֶת בְּנֵי
 בְּלָהָה וְאֶת בְּנֵי זֶלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת
 דְּבָתָם רְעָה אֶל אָבִיהֶם: וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף
 מִכָּל בְּנָיו כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ וְעֵשָׂה לוֹ כְּתָנֶת
 פְּסִים: וַיִּרְאוּ אָחָיו כִּי אֶתוֹ אֶהָב אָבִיהֶם מִכָּל
 אָחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוּ לְשָׁלֵם"

(שם ל"ז, ב'-'ד)
 אמנם, יש לעניין זה פן נוסף. העובדה שלא צפוי גילוי
 א-לוהי מפילה על יעקב אחריות כבדה. לא בהכרח
 שיעקב ידע על סמך מה אביו החליט לבחור בו.

בכתוב לא נזכר שאמו סיפרה לאביו, שידוע לה שנבחר
 מפי עליון, או שמא דווקא העובדה שבסופו של דבר
 הצליח בעורמתו לזכות בברכות אביו, הטתה את הכף
 לזכותו. יתכן אף שיעקב הצדיק לעצמו את בחירתו על
 סמך ההבדל בין האופי שלו לזה של אחיו. אך כל אלו
 הינם השערות, והן לא יועילו לו בשעה זו. מה שברור
 לו הוא נתון אחד, והוא שאביו צדק בבחירתו, כיוון
 שבסופו של דבר ה' נגלה אליו.

כעת, על יעקב מוטלת משימה לא פשוטה. הוא צריך
 לקלוע לזהותו של ממשיך דרכם של אבותיו. הפעם
 המשימה קשה שבעתיים, כיוון שהבחירה אינה בין
 שניים אלא בין שניים עשר.

על רקע זה עלינו לקרוא את המשך הפסוקים:

"וַיִּחַלֵּם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיִּסְפֹּר אֹתוֹ לְאָחָיו וַיֹּאמֶר
 הִנֵּה חֲלֹמְתִי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאֶחָד
 עֶשֶׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי: וַיִּסְפֹּר אֶל אָבִיו וְאֶל
 אָחָיו וַיִּגְעַר בוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה
 אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ הַבּוֹא נְבוֹא אֲנִי וְאִמְךָ וְאֶחָיִךְ

יעקב ציפה לאישור א-לוהי לבחירתו ביוסף, אך בסיכומם של דברים לא רק שיוסף לא זכה להתגלות ה', אלא שמהשתלשלות הדברים צץ מועמד נוסף ליורשו: יהודה מנהיג האחים.

חיסרון זה של התגלות המאשרת או המכחישה את בחירת יורשו, מנעה ממנו להכריע בצורה מוחלטת, אך עוררה בדעתו חשש הרבה יותר גדול ומשמעותי.

ז. נביא מקרֶבֶךָ מאַחֲרַי כַּמְנִי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ

בטרם משה הסתלק מהעולם, הוא ביקש לדעת את זהות ממשיכו, ונענה בדמות יהושע. אך התורה עצמה לא ראתה צורך למסור לו את זהות ממשיכו המדויקת. מאידך, משה ידע בבירור כי מוסד הנבואה ימשך, כיוון שהתורה הדגישה זאת באזני העם באמצעותו:

"כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם: לֹא יִמָּצֵא בְּךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בְּאֵשׁ קֶסֶם קְסָמִים מְעוֹגֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף... תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ: כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֵל מְעַנְנִים וְאֵל קְסָמִים יִשְׁמְעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ: נְבִיא מִקְרֶבֶךָ מֵאַחֲרַי כַּמְנִי יָקִים לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּ" (דברים י"ח, ט"ו-ט"ו)

כעת עלינו להבין את הלך מחשבתו של יעקב בשעתו. הוא ציפה לאיתות א-לוהי שיאשר לו את בחירתו, אך הוא בושש לבוא, ולכן לא הכריע בצורה מוחלטת. אבל, יתכן שזהו אך 'קצה הקרחון'. ההתגלות האחרונה שחווה הייתה ערב הגיעו למצרים, ומאז לא חווה דבר. חשש מתגנב לליבו שמסלול 'ירידת המדרגה' הפך למדרון תלול. באין שום איתות או התגלות לו או למי מזרעו, יתכן ש-ה' לא מתכוון להיגלות שוב לזרעו. הוא חשף את 'תכנית המתאר' של תולדות העם בגזירת 'בין הבתרים', וכעת מתממשת התחלתה במגוריהם בארץ לא להם. מי ערב ליעקב שהקשר הישיר בין ה' לבניו יתמיד כשם שהיה עד עתה עם אבותיו ועמו? הרי אין יורש ברור, ואף לא סימן א-לוהי לכזה.

על פי הצעתנו, דווקא עקב תחושות קשות אלו גמלה בליבו ההחלטה לחשוף לבניו מראש את קורות 'אחרית הימים'. זאת, כדי שלא ישקעו בייאוש עם הפסקת הקשר הישיר בינם לבין א-לוהיהם, וידעו בבטחה שאכן מצפה להם חזון 'אחרית הימים' בארץ המובטחת.

כשם שבברית בין הבתרים מסר ה' לאברהם על הסוף הטוב, כך הוא מבקש לעשות ביחס לאחרית הימים⁷.

ח. רֵאָה פְּנֵיךָ לֹא פָלַתִּי

יתכן להעמיק את הצעתנו על ידי עיון נוסף⁸.

בְּאֵיתָן קִשְׁתּוֹ וַיִּפְּזוּ זְרָעֵי יְדֵיו מִיַּד אָבִיר יַעֲקֹב מִשֵּׁם רֵעָה אָבִיו יִשְׂרָאֵל: מֵאֵל אָבִיךָ וַיַּעֲזֹרְךָ וְאֵת שְׂדֵי וַיְבָרְכֶךָ בְּרַכַּת שָׁמַיִם מֵעַל בְּרַכַּת תְּהוֹם רְבֻצַת תַּחַת בְּרַכַּת שָׁדִים וְרַחֵם: בְּרַכַּת אָבִיךָ גְּבֹרֵי עַל בְּרַכַּת הוֹרֵי עַד תִּאֲוֹת גְּבַעַת עוֹלָם תִּהְיֶינָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וְלִקְדָקֵד נְזִיר אַחֲרָיו" (שם, כ"ב-כ"ד)

התייחסות זו מצטרפת לעובדה שהעניק ליוסף חלק אחד יתר על אחיו: "וְאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שָׂכָם אֶחָד עַל אַחֲיךָ אֲשֶׁר לִקְחָתִי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחֶרֶב־וּבְקִשְׁתִּי" (שם מ"ח, כ"ב) נמצא, שיעקב לא ממש הכריע בשאלת היורש הנבחר. מחד, הוא מעניק ליוסף את ברכות אבותיו המבטאים היבטים מסוימים של בכורה והעדפה. מאידך, הוא מקנה ליהודה סמכות שליטה. ניכר בבירור שיעקב הבין שאף אחד מהשבטים לא ידחה, מאחר שכלל את כולם בחזון 'אחרית הימים', אך עדיין הותיר את זהות ההנהגה מעומעמת.

כעת, נבקש לברר את פשר הסיבה שבעטיה לא הכתיר יעקב בצורה ברורה יורש יחיד. לשם כך נזדקק לסקירה בה פתחנו, אודות 'העברת השרביט' עד ימי יעקב.

ו. אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וְאֵלֵי יִצְחָק

בסקירתנו נוכחנו לדעת שהבחירה ביורש נעשתה בידי אביו, כשברקע נוכחת הכוונה א-לוהית. עצם בחירתו של יצחק נעשתה בציווי א-לוהי, ואברהם רק ציית לה. יצחק זכה לרמז א-לוהי, בדמות הצלחת רמיית הברכות, שכיוון אותו לבחירה הנכונה. לאחר מכן, עם צאתו לחרן, זכתה בחירת יעקב לאימות א-לוהי מפורש, בשעה שה' נגלה אליו בחיי אביו:

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה: וַיִּפְגַּע בְּמִקוֹם וַיֵּלֶן שָׁם... וַיַּחְלֹם... וַהֲגֵה ה' נֹצֵב עָלָיו וַיֹּאמֶר אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וְאֵלֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְנַנָּה וְלִזְרַעְךָ: וְהָיָה זֶרְעֶךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפְרֻצַת יָמָה וְקִדְמָה וְצִפְנָה וַנִּגְבָּה וַנִּבְרַכּוּ בְּךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאָדָמָה וּבְזֶרְעֶךָ: וְהָיָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וְשִׁמְרְתִּיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ... כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ" (שם כ"ח, י"ט-ו')

למהלך כזה ציפה יעקב. ההיסטוריה מורה שהמועמדים גדלים זה בצד זה עד שנוצר ביניהם עימות. באמצעות העימות מתבהרת התמונה, ומופיע היורש שימשיך את שושלת המשפחה. ככל הנראה, יעקב אכן ביקש לבחור ביוסף, בנו האהוב מאשתו המועדפת⁶, אך הקלפים נטרפו. העימות אכן נוצר, אך דווקא היורש העתידי נעלם במהלכו. עם יישוב הדברים, התיישב גם הסכסוך בין האחים.

7 המפרשים נחלקו בביאור 'אחרית הימים' לה מכוון יעקב. יש שביארו שהכוונה אכן מצומצמת לנחלת הארץ בידי בני ישראל, לאחר יציאתם ממצרים. אמנם לדעה זו יקשה, שהרי יהודה לא זכה לשום שררה טרם הופעתו של דוד, ואם כך לא ברור למה מכוון יעקב בדבריו.

6 ביטוי לכך נוכל לראות בזה שבמהלך דבריו, הוא מבליע את הענקת ברכות אבותיו ליוסף, שהם היוו תמיד הסימן לבחירה. אמנם, מכיוון שיוסף איננו כבר המועמד היחיד, הדבר נעשה ב"פרופיל נמוך" ובצורה כללית.

יעקב ידע תקופות קשות בחייו, והוא עצמו הגדיר את ימי שני חייו כ"מעט ורעים" (שם מ"ז, ט'). אשתו האהובה נלקחה ממנו, בנה האהוב נטרף, המתח החרף אף בין שאר בניו, ויהודה עזב את הבית ופקדו אותו אסונות. רעב בא לעולם, ומשום מה שליט מצרים נטפל אל משפחתו בעוד כל רצונם הוא לשרוד. לפתע, הוסר הלוט מעל השתלשלות הדברים, ולמפרע הם נצבעו בגוון אחר, אופטימי.

בעמדו לפני בניו, טרם הפרידה, הוא אינו יודע לצפות את המאורעות הממששים ובאים. אולם, הוא יודע שתקופה לא קלה בפניהם, שטומנת בחובה שעבוד ועינוי לפרק זמן ארוך.

כדי לקדם משברי אמונה אפשריים הוא רואה צורך לחזק את דרכם ולהבטיח כי 'חזון אחרית הימים' בא יבוא !

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב גד אלדד התשע"ח
עורך: אורי יעקב בין

בית המדרש הווירטואלי
מיסודו של

The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: www.vbm.etzion.org.il

האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il
